

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра кримінального права та процесу

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Кримінальний процес»
на тему:
«Поняття та види допиту в кримінальному процесі»

Студента 3 курсу групи ПР-34
Мовчана О.О.
Керівникк.ю.н., доцент Рогатинська Н.З.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

План

Вступ.....	3
Розділ 1. Допит у кримінальному процесі.....	4
1.1. Поняття, мета та види допиту у кримінальному процесі.....	4
1.2. Підготовка до проведення допиту.....	6
1.3. Загальні положення тактики допиту.....	9
Розділ 2. Аналіз основних видів допиту.....	14
2.1. Особливості допиту підозрюваного та обвинувачуваного.....	14
2.2. Тактика допиту свідків та потерпілих	18
2.3. Особливості допиту неповнолітнього	21
2.4.Первинний, повторний та додатковий допит.....	24
2.5. Тактика очної ставки. Перехресний допит.....	24
Розділ 3. Фіксація ходу та результатів допиту.....	27
Висновки.....	29
Список використаних джерел.....	30

Вступ

У процедурі розслідування злочинів допиту належить визначальне місце: з усього бюджету часу, що витрачається слідчим на проведення слідчих дій, на допит витрачається понад 80 %. Допит розглядають як процес передачі слідчому особою, що допитується, інформації про подію, яка розслідується, або про пов'язані з нею обставини й осіб. Але, як спосіб отримання відомостей від особи, якій відомі дані, що цікавлять слідство, допит виступає лише в інформаційному плані. На практиці – це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій. Складність допиту визначається не тільки тим, що слідчому нерідко протистоїть особа, яка не бажає давати показання, але і тим, що у показаннях добросовісної особи, яка допитується, можуть міститися помилки, перекручування і вигадки, які необхідно виявити і врахувати на шляху прямування до встановлення істини. Допит вимагає від слідчого високої професійної майстерності.

Розділ 1

Допит у кримінальному процесі

1.1. Поняття, мета та види допиту у кримінальному процесі

Допит – це слідча (розшукова) дія змістом якої є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального провадження.

Метою допиту є отримання повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань, які є джерелом доказів, а фактичні данні, що в них містяться, - доказами.

Допит являє собою процес передачі інформації про розслідувану подію або пов'язаних з нею обставинах і людях. Ця інформація надходить до допитуваного в момент сприйняття ним тих або інших явищ або предметів, запам'ятовується і потім при допиті відтворюється і передається слідчому.

Для того щоб успішно провести допит, слідчий повинен чітко уявляти собі, яку інформацію і за допомогою яких прийомів і засобів він має намір отримати. Коло тих обставин, які слідчий має намір з'ясувати, називається **предметом допиту**. До їхнього числа відносяться обставини:

- пов'язані з самою подією злочину (спосіб, місце вчинення, час, наслідки й ін.);
- доводять або спростовують винність певних осіб і мотиви їх дій;
- впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного;
- стосуються характеру і розміру збитків, заподіяних злочином;
- сприяють вчиненню злочинного акта;
- будь-які інші дані, значимі для встановлення істини по розслідуваному кримінальному правопорушенню.[7,с.74].

Предмет допиту залежить як від процесуального становища допитуваного, так і від того, якою інформацією він може володіти.

Залежно від черговості проведення розрізняють первинний і додатковий допит.

Залежно від процесуального становища розрізняють допит: свідка; потерпілого; підозрюваного; обвинуваченого; експерта.

Особливим видом є одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Кожен вид допиту має свою процесуальну регламентацію і тактично проводиться по-своєму. Однак існують і деякі загальні положення.

Загальні положення процесуального характеру (ст. 224 КПК України). Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків.

Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день.

Перед допитом встановлюється особа, роз'яснюються її права, а також порядок проведення допиту. У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань. За необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.

Допитувана особа має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті.

За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

До принципів допиту варто віднести його активність, цілеспрямованість, об'єктивність і повноту.

1. Активність допиту полягає в тому, що слідчий тримає в своїх руках ініціативу, уміло використовує всі необхідні тактичні прийоми. За допомогою всіх наявних у його розпорядженні законних засобів він намагається отримати правдиві показання, а не бути простим реєстратором повідомлених йому відомостей.

2. Цілеспрямованість допиту означає проведення його із заздалегідь визначеною метою, для одержання певної, а не всякої інформації. Цілеспрямованість забезпечується наявністю у слідчого твердого уявлення про предмет допиту.

3. Об'єктивність і повнота полягають в тому, що слідчий не вправі за власним розсудом скорочувати отримані показання, змінювати їх у відповідності зі своїми уявленнями про хід речей, нав'язувати допитуваному ці уявлення. Однією із законодавчих гарантій об'єктивності допиту є заборона задавати навідні запитання, а повноти – вимога по можливості дослівно викладати показання допитуваного в протоколі.[23,с.17].

1.2. Підготовка до проведення допиту

Підготовка до допиту включає:

- а) збирання вихідних даних;
- б) тактичне забезпечення допиту;
- в) вибір моменту і місця допиту;
- г) визначення способу виклику на допит;
- д) технічне забезпечення допиту;
- е) складання плану.

1. Збирання вихідних даних визначає успіх і ефективність допиту.

До числа вихідних для допиту даних відносяться відомості про особу допитуваного, які допомагають слідчому виробити потрібну тактику допиту. Вони можуть бути почерпнуті з матеріалів справи й оперативних джерел або отримані спеціальними методами: спостереження за суб'єктом, бесіда, аналіз діяльності (у тому числі й спосіб вчинення і приховання злочину), узагальнення незалежних характеристик, що даються суб'єкту різними особами в різних ситуаціях.

При підготовці до допиту слідчий повинен визначити коло обставин, у відношенні яких необхідно отримати показання. Інформація, що відноситься до предмету допиту, може носити спеціальний характер, вимагати ознайомлення зі спеціальною літературою, тими або іншими технологічними процесами, порядком документо- і товарообігу на підприємстві, системою обліку і звітності тощо. У таких випадках слідчий вправі використовувати консультації спеціалістів, дані, які містяться у висновках експертів по справі, довідкові матеріали. Інформація, що відноситься до предмета допиту, може бути отримана також і з оперативних джерел.

2. До тактичного забезпечення допиту відноситься вибір прийомів, що слідчий планує використовувати при допиті. Ці прийоми повинні:

- а) не суперечити закону, принципам розслідування;
- б) відповідати нормам моралі;
- в) не обмежувати свободу волевиявлення допитуваного, можливість вибору ним лінії поведінки на допиті.

3. Вибір моменту і місця допиту. Момент допиту визначається з урахуванням важливості відомостей, якими володіє допитуваний, його процесуального становища, ролі в розслідуваній події, зв'язків з іншими особами, які підлягають допиту в провадженні.

Не рекомендується допитувати осіб, які знаходяться в стані сильного хвилювання, розгубленості, пригніченості, крім виняткових випадків, які не терплять зволікання.

Вирішення питання про місце допиту (за місцем провадження розслідування або за місцем перебування допитуваного) залежить від конкретної ситуації. Однак у всіх випадках слідчий повинен прагнути, щоб місце відповідало вимогам, що пред'являються до обстановки допиту, – було зручним для проведення цієї слідчої дії, сприяло встановленню необхідного психологічного контакту з допитуваним, зосередженості його уваги на предметі допиту, забезпечувало збереження слідчої таємниці.[22,с.41].

4. Визначення способу виклику на допит. З числа передбачених законом (ст. 135 КПК України) способів виклику на допит (вручення повістки, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою) слідчий обирає той, який в даній ситуації оптимально сприяє встановленню психологічного контакту з допитуваним, збереженню в таємниці від інших осіб самого факту виклику на допит, проведенню допиту в намічений час і в потрібному місці.

5. До технічного забезпечення допиту входить: готування необхідних бланків протоколів, паперу, пишучих приладь, оргтехніки; підготовка технічних засобів запису; забезпечення необхідних транспортних засобів і охорони, якщо вони можуть знадобитися; підготовка приміщення для допиту.

6. Письмовий план переважно складається для допитів, пов'язаних із з'ясуванням широкого кола обставин, з використанням значної вихідної інформації, у тому числі й оперативної, складної в тактичному відношенні. При підготовці до простих допитів допустимим є усне планування або складання плану за спрощеною формою, іноді у вигляді переліку питань.

Криміналістичній науці і слідчій практиці відомі наступні види питань, що можуть бути задані допитуваному: доповнюючі, уточнюючі, нагадуючі, контрольні, викриваючі.

1. Доповнюючі питання задаються з метою заповнити отримані показання, ліквідувати наявні в них пробіли.

2. Уточнюючі питання можуть бути задані для конкретизації отриманих відомостей.

3. Нагадуючі питання мають на меті оживити пам'ять допитуваного, викликати ті або інші асоціації. Нагадуючих питань зазвичай задається декілька, щоб сприяти процесу послідовного пригадування.

4. Контрольні питання задаються з метою перевірити отримані показання або одержати дані для такої перевірки.

5. Викриваючі питання покликані розкрити неправду, очевидну для слідчого. Їх постановка пов'язана зазвичай з пред'явленням допитуваному достовірних доказів, що спростовують його показання. Такі питання, як правило, складаються з двох частин. У першій фіксується пред'явлення допитуваному того або іншого доказу, друга містить пропозицію пояснити цей доказ або пов'язану з ним обставину.[15,с.24].

Формулювання питань повинно бути таким, щоб виключити можливість односкладної відповіді (типу „так” або „ні”). Питання повинні бути чіткими, конкретними, зрозумілими і відноситися до предмету допиту.

1.3. Загальні положення тактики допиту

Робочий етап допиту можна розділити на чотири стадії:

- встановлення психологічного контакту;
- вільна розповідь;
- постановка запитань;
- ознайомлення допитуваного з протоколом і записом показань.

1. На встановлення контакту впливають обстановка допиту, манера поведінки слідчого, вміння володіти собою, його тон, зовнішній вигляд. З

метою встановлення контакту з допитуваним може бути використана бесіда, яку ведез ним слідчий при заповненні анкетної частини протоколу допиту.

При встановленні контакту рекомендується:

- а) виявити підкреслене чуйне, уважне, поважне ставлення до допитуваного, спокій і врівноваженість у звертанні до нього;
- б) виразити потерпілому співчуття і розуміння;
- в) провести бесіду на другорядну, нейтральну тему; докладно розпитати про спосіб життя, зв'язки, захоплення, коло інтересів тощо;
- г) допомогти порадою;
- д) з'ясувати мотиви, за якими допитуваний відмовляється давати показання, і спробувати перебороти їх. [17,с.25].

2. Далі слідчий пропонує допитуваному розповісти всевідоме в справі. Вільна розповідь полягає у викладенні особою відомих їй фактів у тій послідовності, яку їй рекомендує слідчий або яку вона обирає сама. Цей етап допиту є необхідним з наступних підстав:

- слідчий не завжди уявляє собі, якими даними й в якому обсязі володіє свідок або потерпілий. При вільній розповіді він може повідомити важливу інформацію, про характер і наявність якої слідчий не припускав;

- виклад допитуваним тих або інших даних у зручній для нього послідовності полегшує їх пригадування, сприяє більш повному відтворенню;

- вільна розповідь допомагає слідчому скласти більш повне і правильне уявлення про взаємини допитуваного з іншими особами в справі, про обрану ним лінію поведінки, про ступінь його фактичної поінформованості.

Як правило, слідчий не повинен переривати вільну розповідь репліками або питаннями. Тільки коли слідчий переконається, що допитуваний дуже від[илився від предмету допиту і що таке відхилення не є необхідним для пригадування значимих для справи фактів, він може запропонувати допитуваному триматися ближче до суті.

По ходу вільної розповіді протоколювання не рекомендується, оскільки неминуче призводить до перерв, відволікає допитуваного, послабляє його зусилля по пригадуванню тих або інших фактів, порушує асоціативні зв'язки.

3. Після закінчення вільної розповіді слідчий шляхом постановки питань заповнює й уточнює отримані показання, виявляє нові факти, що не згадувалися у вільній розповіді, одержує контрольні дані, необхідні для перевірки показань, допомагає свідку або потерпілому згадати забуте.

З метою „пожвавлення” пам'яті допитуваного застосовуються наступні тактичні прийоми допиту:

1) Допит з використанням асоціативних зв'язків. З метою появи асоціативних зв'язків слідчий задає допитуваному питання, що відносяться не до необхідного, а до суміжних з ним фактів, допомагає встановити спочатку їх, а потім, за асоціацією, і необхідний.

2) Допит на місці. „Пожвавленню” пам'яті служать не питання, а повторне сприйняття тієї обстановки, в якій відбувалася розслідувана подія.

Подібний з допитом на місці прийом – пред'явлення допитуваному для повторного сприйняття тих або інших предметів, пов'язаних з цікавлячи ми слідство обставинами. Крім того, може бути використаний і такий засіб, як ознайомлення допитуваного (у необхідних межах) з показаннями інших осіб про ті ж обставини, а також очна ставка.

3) Додатковий допит по обмеженому колу обставин. Відтворюючи показання повторно, допитуваний може згадати упущені або забуті ним при першому допиті факти. [14, с. 17].

Тактичні прийоми викриття неправди за своїм характером і спрямованістю можуть бути розділені на три групи:

- прийоми емоційного впливу;
- прийоми логічного впливу;
- тактичні комбінації.

1. Прийоми емоційного впливу.

1.1. На свідка і потерпілого:

- переконання в неправильності зайнятої позиції;
- роз'яснення шкідливих наслідків для близьких осіб з числа потерпілих, підозрюваних, обвинувачених;
- вплив на позитивні сторони особистості допитуваного – почуття власної гідності, шляхетність, ідейність і т.п.

1.2. На підозрюваного:

- спонукання покаятися і щиросердно зізнатися шляхом роз'яснення як шкідливих наслідків неправди, так і сприятливих наслідків визнання своєї вини й активного сприяння слідству;
- вплив на позитивні сторони особистості допитуваного, використання його схильностей, захоплень, високої професійної майстерності і турботи про професійний авторитет тощо;
- використання антипатії до кого-небудь зі співучасників, його залежності від них, що принижує його гідність, його сумнівів у їх здатності до кінця дотримуватися раніше обумовленої лінії поведінки на слідстві;
- використання фактора раптовості шляхом постановки несподіваних питань у ситуації, коли допитуваний таких питань не чекає, внутрішньо заспокоєний безпечним з його погляду змістом і напрямом допиту.

2. Прийоми логічного впливу полягають у демонстрації невідповідності показань дійсності. До їх числа відносяться:

- пред'явлення доказів, що спростовують показання допитуваного: а) від менш вагомих до більш вагомих; б) пред'явлення відразу найбільш важливого доказу;
- логічний аналіз протиріч, що є в показаннях допитуваного;
- логічний аналіз протиріч між інтересами допитуваного і його співучасників;
- доказ безглуздості зайнятої позиції.

3. Тактичні комбінації. Під тактичною комбінацією при допиті розуміється створення ситуації, розрахованої на неправильну оцінку її

допитуваним, що об'єктивно приводить до його викриття. При тактичних комбінаціях використовують:

- прийоми, які переслідують мету скрити від допитуваного поінформованість слідчого про ті або інші обставини справи;

- метод непрямого допиту, якій полягає в постановці питань, другорядних з погляду допитуваного, але фактично маскуючих головне питання;

- прийоми, спрямовані на створення ситуації, при якій допитуваний обмовляється;

- пропозиція допитуваному, стверджуючому, що він говорить правду, сказати своєму співучаснику або зв'язаному з ним попередньою змовою свідку фразу приблизно такого змісту: „Я сказав всю правду, скажи правду і ти”. [20,с.76].

Допитуваний попадає в складну ситуацію: відмова буде означати визнання себе в дачі неправдивих показань, згода, ж може привести до його викриття. Викриття неправди в показаннях допитуваного може привести до наступних наслідків: до дачі ним правдивих показань або до заміни їх новими неправдивими. В другому випадку процес викриття неправди повинен бути продовжений.

Розділ 2

Аналіз основних видів допиту

2.1. Особливості допиту підозрюваного та обвинуваченого

Предметом допиту обвинуваченого є обставини, що сформульовані у постанові про притягнення особи як обвинуваченого. Обвинувачений не зобов'язаний давати показання у справі, однак, дотримуючи процесуальний порядок проведення допиту та застосовуючи окремі тактичні прийоми, слідчий повинен переконати обвинуваченого у недоцільності приховування істини у справі. Так як показання обвинуваченого є не тільки джерелом доказів, а й засобом його захисту від обвинувачення, слідчий повинен надати обвинуваченому можливість детально викласти свої показання.

Процесуальний порядок допиту обвинуваченого визначається ст. ст. 143-146 КПК України. Тактичні прийоми допиту обвинуваченого мають свої особливості.

Слідчий повинен ретельно вивчити матеріали справи для правильного обрання моменту допиту обвинуваченого. Якщо всі обставини справи, з яких необхідно допитати обвинуваченого повністю, не досліджені або не перевірені, чи є сумнівними для слідчого, проведення допиту буде передчасним і не принесе бажаного результату.

Коли у справі є кілька обвинувачених, важливе значення має правильне визначення слідчим питання - кого з них допитувати у першу чергу.

Допит обвинуваченого починається з запитання слідчого: чи визнає допитуваний свою вину? Тактика проведення допиту обвинуваченого визначається ставленням обвинуваченого до пред'явленого йому обвинувачення. Можливі такі три ситуації: обвинувачений визнає себе винним повністю; обвинувачений визнає себе винним частково; обвинувачений не визнає себе винним. Розглянемо їх більш детально.

Обвинувачений визнає себе винним

Якщо обвинувачений визнає себе винним і його показання відповідають іншим матеріалам кримінальної справи, завдання слідчого полягає у перевірці щирості такого зізнання шляхом деталізації його показань, або проведенням додаткового допиту. Це здійснюється з метою виключення самообмови чи приховування більш тяжкого злочину.

У випадках, коли обвинувачений визнає свою вину, але його показання не відповідають іншим матеріалам справи перевірка показань здійснюється шляхом: деталізації показань обвинуваченого; встановленням обставин, про які може мати відомості тільки та особа, яка вчинила злочин; проведенням повторного допиту зі зміною порядку послідовності встановлення обставин, з яких обвинувачений вже допитувався. Якщо обвинувачений не може чітко відтворити окремі деталі або всі обставини події, можна скористатися тактичними прийомами актуалізації забутого.

Обвинувачений визнає себе винним частково

У цій ситуації показання обвинуваченого містять свідчення, що суперечать матеріалам справи. У таких випадках рекомендується:

- почати допит із відволікаючої бесіди на тему, не пов'язану з розслідуваним злочином;
- вислухати показання обвинуваченого до кінця, не перебиваючи його, та ретельно їх зафіксувати;
- шляхом аналізу показань виявити суперечності та роз'яснити їх суть обвинуваченому;
- поступово пред'являти обвинуваченому окремі докази та інші матеріали, що викривають його неправдиві свідчення.

Пред'явлення обвинуваченому доказів та даних, отриманих шляхом здійснення оперативно-розшукової діяльності, є ефективним тактичним прийомом для викриття обвинуваченого у неправдивих показаннях. Необхідно зазначити, що для викриття неправдивих показань обвинуваченого можуть бути використані тільки перевірені, достовірні факти. Тактичні прийоми пред'явлення доказів під час допиту можуть бути: згадування про докази; перелік доказів; надання можливості допитуваному оглянути окремі докази; демонстрація доказів, яка може здійснюватися шляхом: а) пред'явлення доказів у порядку зростання їх важливості у справі; б) пред'явлення сукупності доказів; в) пред'явлення найбільш важливого (головного) доказу. Необхідно однак мати на увазі, що пред'явлення доказів з великими проміжками часу та без певної логічної послідовності, як правило, позитивного результату не дає. Наявні матеріали необхідно використати таким чином, щоб у обвинуваченого склалася думка про повну обізнаність слідчого щодо обставин розслідуваного злочину.

З метою отримання від обвинуваченого правдивих свідчень, слідчому доцільно роз'яснити обвинуваченому зміст розділ IX ст. 45 КК України стосовно положення, що щире розкаяння та сприяння розкриттю злочину є обставинами, що пом'якшують кримінальну відповідальність.

Обвинувачений не визнає себе винним / дає неправдиві показання

При підготовці до допиту необхідно ретельно вивчити особливості особи обвинуваченого, матеріали кримінальної справи, матеріали архівних кримінальних справ, якщо обвинувачений був раніше судимим, умови його життя, його схильності та інтереси. Під час проведення допиту обвинуваченого можна застосувати такі тактичні прийоми:

- поставити контрольні запитання щодо фактів, точно встановлених у справі;

- максимально деталізувати показання. Обвинувачений, який дає неправдиві показання, як правило викладає обставини події в загальних рисах, схематично. Неспроможність обвинуваченого деталізувати свої показання викриває їх неправдивість. Якщо обвинувачений стверджує, що він має алібі, його необхідно також ретельно та детально допитати з цього питання для подальшої об'єктивної перевірки алібі;

- запропонувати обвинуваченому повторно викласти показання про подію в цілому або окремих її обставинах;

- оголосити показання інших обвинувачених, потерпілих, свідків. Доцільно оголошувати тільки ту частину показань, яка не викликає сумніву в їх достовірності;

- пред'явити обвинуваченому докази та інші матеріали справи, що свідчать про його перебування і вчинення певних дій на місці злочину, або спростовують його алібі.[9,с.120].

Процесуальний порядок допиту підозрюваного визначається ст. ст. 107, 134-136, 145, 146 КПК України. Якщо підозрюваний був затриманий або до нього було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, його допит проводиться негайно, у разі неможливості негайного допиту - не пізніше 24 годин після затримання.

Предметом допиту підозрюваного є обставини, на підставі яких особа була затримана, або до неї було обрано запобіжний захід до пред'явлення обвинувачення.

Готуючись до проведення допиту підозрюваного, необхідно: визначити предмет допиту; сформулювати запитання та визначити порядок їх послідовності; визначити, які докази та матеріали можуть бути використаними під час допиту для викриття підозрюваного; визначити послідовність проведення допитів за наявності кількох підозрюваних.

Допит підозрюваного проводиться з використанням тактичних прийомів, які застосовуються під час допиту обвинуваченого. Тактика допиту залежить від моменту проведення допиту та обсягу інформації, якою володіє слідчий.

2.2. Тактика допиту свідків та потерпілих

В якості свідка допитується особа, якій можуть бути відомі будь-які обставини, що підлягають встановленню у даній справі. Не можуть бути допитані в якості свідка захисник, адвокат, представник профспілки, інших громадських організацій про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням обов'язків захисника або представника. Особа не зобов'язана свідчити проти самого себе, свого чоловіка і близьких родичів.

Свідки поділяються на свідків-очевидців, які бачили, як відбувалося розслідувана подія, і свідків, які можуть показати про різні обставини, пов'язаних з подією, що відбулася (прикмети особи, яка вчинила злочин, свідках-свідках, знарядді злочину і т.п.). Серед очевидців виділяються активні свідки-очевидці пасивні. До активних відносяться ті, хто намагався припинити, запобігти злочинне зазіхання, брав участь в затриманні особи, яка вчинила злочин, викликав міліцію, надавав допомогу потерпілим і т.д. Їх активна роль нерідко призводить до досить сильному психічному напрузі, яке може перешкодити сприйняттю будь-яких фрагментів того, що сталося. У свідченнях таких очевидців тому можливі різні дефекти, прогалини, спотворення, перебільшення своєї ролі в припиненні злочинного посягання.

Пасивні очевидці підрозділяються на дві групи. Першу складають очевидці, які мали можливість діяти активно, але під впливом страху, небажання втручатися, умовлянь і прохань знайомих, близьких і інших причин вважали за краще залишитися в стороні. Їхні свідчення можуть бути деформовані за рахунок не завжди навіть усвідомлюваного прагнення приховати деякі непорядні нюанси своєї поведінки і бажання представити

себе в більш вигідному світлі. До другої групи пасивних очевидців відносяться свідки, які не могли проявити активність в силу об'єктивних причин (наприклад, спостерігали за тим, що відбувалося з вікна будинку або з проїжджаючого повз транспорту). На формування їх показань можуть вплинути хвилювання, емоційні переживання, викликані вчиненням на їхніх очах злочином,

На початку допиту свідка основна увага приділяється встановленню з ним належного психологічного контакту. Велика роль в цьому належить шанобливому, доброзичливому поводженню зі свідком. Не зайвим буде виразити подяку за явку і готовність допомогти слідству. Якщо у слідчого немає підстав сумніватися в сумлінності свідка, то попередження про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань і відмову від дачі показань має бути зроблено так, щоб не образити необгрунтованим підозрою у можливішому лжесвідченні. Можна, наприклад, сказати, що у слідства немає сумнівів в тому, що допитуваний повідомить правдиво все, що йому відомо у справі, але роз'яснення положень окремих статей законом і підлягає неухильному дотриманню.

Попередження ж особи, яке може дати неправдиві свідчення або спробує приховати правду, має бути зроблено досить чітко і ясно. Бажано роз'яснити такій особі, що помилковими вважаються не тільки свідчення, в яких свідомо перекручується істина, але також і посилення на те, що «не бачив», «не помітив», «не пам'ятаю», якщо в дійсності бачив, помітив, запам'ятав. При необхідності йому можна повідомити, що у слідства є багато способів встановити істину і викрити особу в повідомленні неправдивих відомостей.[5,с.70].

При допиті несумлінного свідка, який ухиляється від повідомлення будь-яких відомостей, що свідчить помилково, важливо з'ясувати і нейтралізувати мотиви його позиції. Велике значення може мати звернення до позитивних якостей особистості допитуваного, пробудження в його свідомості і переживання почуття відповідальності, громадянського

обов'язку. До тактичних прийомів допиту такої особи відносяться деталізація показань, особливо по другорядним обставинам і деталей, за якими важко заздалегідь домовитися, а також виявлення проговорок, внутрішніх протиріч і їх невідповідності іншим наявними доказами. У запитань-відповідей стадії після фіксації основних показань допитуваного демонструються виявлені суперечності і пропонується пояснити, чим вони викликані. Прискорення темпу допиту при постановці додаткових, контрольних, які викривають питань, створюючи дефіцит часу, обмежує можливості допитуваного знайти прийнятне пояснення різним наявним в його показаннях протиріч. Крім того, під час допиту недобросовісного свідка можуть бути використані ті ж прийоми, що і при допиті підозрюваних (обвинувачених).

При допиті свідків і потерпілих важливе значення мають прийоми надання допомоги в подоланні добросовісної помилки і пригадування забутих фактів і обставин. Подолати оману у багатьох випадках допомагає з'ясування умов спостереження і суб'єктивних можливостей допитуваного особи, причому причина спотворень часом може бути елементарно просте. Так, з'ясовуючи по одній справі причини розбіжностей в показаннях очевидців, слідчий несподівано для себе встановив, що дві дружки помилково сприйняли деякі обставини події, оскільки страждали короткозорістю і в момент того, що сталося були без окулярів. Пригадування сприяють сприятлива атмосфера допиту, спокійний, діловий тон його ведення слідчим. Допит повинен проводитися без поспіху, не рекомендується без необхідності переривати вільну розповідь.

2.3. Особливості допиту неповнолітнього

Підготовка і проведення допиту неповнолітніх зумовлені віковими особливостями допитуваної особи. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту,

вибору режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його свідчень.

Неповнолітні — це особи, які не досягли 18 років. У психологічній літературі запропоновано шість вікових груп неповнолітніх:

- 1) дитячий вік (до 1 року);
- 2) раннє дитинство (від 1 до 3 років);
- 3) дошкільний вік (від 3 до 7 років);
- 4) молодший шкільний вік (від 7 до 11—12 років);
- 5) підлітковий вік (від 11 до 14—15 років);
- 6) старший шкільний вік (від 14 до 18 років).[2,с.44].

Вікові особливості — це сукупність взаємопов'язаних типових для даного віку процесів, станів і властивостей, що виявляються у поведінці та вказують на загальну спрямованість розвитку особи. При розгляді психологічних особливостей неповнолітніх окремих вікових груп необхідно враховувати не тільки хронологічний вік, а й загальні якості культури і товариства, до якого вони належать, соціально-економічний стан, стать, індивідуально-типологічні якості.

Вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті як свідок або потерпілий, у кримінально-процесуальному законодавстві не визначений. У п. 3 ст. 69 КПК лише вказано, що не можуть бути допитані як свідки особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них. Характерні для неповнолітніх особливості психіки не є психічними чи фізичними вадами, але вони, без сумніву, впливають на процес формування і давання показань. Практиці розслідування злочинів відомо чимало прикладів, коли діти віком 3—5 років повідомляли на допиті дані, які сприяли встановленню об'єктивної істини у справі. Разом з тим дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит може негативно вплинути на їх психіку.

Для дітей дошкільної вікової групи характерна кмітливість, їх сприйняттю притаманна деталізація. При відтворенні події, що спостерігалася, діти можуть свідчити про факти, яких не помітили дорослі. У цьому віці діти не мають достатньої здатності до послідовного логічного мислення і можуть давати лише нескладні відповіді на зрозумілі їм запитання.

Для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку характерною є наявність підвищеного навіювання та схильність до фантазування. Ці психологічні особливості необхідно враховувати у процесі допиту і при оцінці показань неповнолітнього.

Підлітковий вік — це перехідний етап від дитинства до дорослості. Принципово нова відмінна риса цього віку — «почуття дорослості». Підліткам притаманні імпульсивність, швидка зміна настрою, негативізм. Ці якості можуть бути причиною відмови від спілкування зі слідчим і повідомлення необхідної інформації.

Старший шкільний вік — завершальний етап переходу до дорослості. У цей період визначаються життєві ідеали, здійснюється вибір професійної спрямованості, встановлюється мета і сенс життя. Для старшого шкільного віку характерна схильність до референтної (авторитетної) групи чи референта (найбільш авторитетної особи).

Якщо свідком є неповнолітній, який не досяг 14 років, допит має проводитися у присутності педагога. Присутність педагога при допиті свідків у віці від 14 до 16 років не є обов'язковою. Це питання у кожному випадку вирішує слідчий. У разі необхідності при допиті неповнолітнього свідка можуть бути присутніми лікар, батьки чи інші законні його представники (ст. 168 КПК). Згідно зі ст. 438 КПК при допиті неповнолітнього обвинуваченого присутність педагога або лікаря, батьків чи інших законних представників винесена на розсуд слідчого чи прокурора або може бути здійснена за клопотанням захисника.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є вибір місця і обстановки допиту (вдома, у школі, в кабінеті слідчого тощо), що має сприяти встановленню психологічного контакту і одержанню необхідної інформації. Треба заздалегідь підготувати запитання, які необхідно з'ясувати у неповнолітнього. Вони мають бути простими, доступними для розуміння допитуваного. Виконання такого завдання забезпечується складанням плану допиту.

У процесі допиту неповнолітнього слідчому необхідно встановити з ним психологічний контакт. Для цього рекомендується провести бесіди на загальні теми (спорт, навчання, ігри, нові фільми, книжки та ін.), продемонструвати знання його потреб та інтересів. При допиті неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого слідчий повинен триматись спокійно, доброзичливо, але й достатньо твердо. Така манера поведінки сприяє встановленню необхідного контакту з підлітком, налаштовує його на відверту бесіду.

Неповнолітньому допитуваному слід допомогти у формуванні правдивих показань. Слідчий не повинен використовувати постановку запитань, що мають елементи навіювання (навідні питання). Дуже обережно слід застосовувати оголошення показань інших осіб. Постановка навідних питань нерідко є причиною виникнення добросовісних помилок у показаннях. Неправдиві ж показання неповнолітнього можуть бути наслідком помилкового розуміння «геройства», «товариськості».[4,с.17].

Специфічними тактичними прийомами, що можуть застосовуватися при допитах неповнолітніх, є: роз'яснення важливості повідомлення правдивих показань; демонстрація поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси; роз'яснення сутності та значення пред'явлених і оголошених матеріалів; роз'яснення неправильно зайнятої позиції.

2.4. Первинний, повторний та додатковий допит

При первинному допиті предмет допиту з'ясовується в повному обсязі, за винятком тих випадків, коли з тактичних міркувань це робити відразу недоцільно.

При повторному допиті слідчий знову звертається до з'ясування обставин (всіх або окремих), про які допитуваний вже давав показання на попередньому допиті. Цілями повторного допиту є: деталізація раніше отриманих показань, їх уточнення, отримання повторних показань для порівняння їх з первісними на предмет виявлення між ними можливих протиріч, спонукання допитуваного до зміни зайнятої ним неправильної позиції і отримання від нього правдивих показань.

На відміну від повторного додатковий допит - це процес отримання показань про обставини справи, про які не йшлося на попередніх допитах. Завдання додаткового допиту - заповнення показань. Тому він може будуватися за питально-відповідної системи без вільної розповіді допитуваного.

2.5. Тактика очної ставки. Перехресний допит.

У кримінальному судочинстві очна ставка відома як ефективний спосіб перевірки і одержання нових доказів. У «Руській правді» (XI—XII ст.) вже зафіксовано правовий інститут «звід», який був прообразом очної ставки.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство (статті 172, 173, 304 КПК) регламентує порядок проведення очної ставки, розкриває її ознаки.

Очна ставка — це слідча (судова) дія, яка передбачає одночасний допит раніше допитаних осіб про обставини, щодо яких були дані істотно суперечливі показання.

Очна ставка може бути проведена між двома допитаними раніше свідками, свідком і обвинуваченим або підозрюваним, між двома

обвинуваченими чи підозрюваними. Очна ставка може бути проведена також у суді. Головні характеристики очної ставки такі:

- 1) єдність предмета (особи допитуються за одних обставин);
- 2) єдність об'єкта (очна ставка являє собою процес безперервного порівняння показань двох одночасно допитуваних осіб);
- 3) єдність часу (допит двох осіб здійснюється у їх присутності протягом слідчої дії);
- 4) єдність місця (особи допитуються в одному місці);
- 5) допитувані повинні бути поставлені у рівні умови сприйняття запитань слідчого і показань один одного;
- б) єдність документування (процедура очної ставки фіксується в одному протоколі слідчої дії).

Підготовка до очної ставки передбачає вирішення таких питань: між якими особами вона буде проведена; які запитання слід поставити; які суперечності необхідно усунути та яким шляхом; які взаємовідносини між допитуваними мають місце; яка черговість допиту осіб на очній ставці буде ефективною; які тактичні прийоми доцільно застосувати. Сутність очної ставки полягає в тому, що слідчий по черзі пропонує кожному з допитуваних дати показання про обставини, в яких виявлено істотні суперечності. Під час очної ставки допитуваним може бути дозволено ставити запитання один одному, але слідчому треба пильно контролювати цей процес.

Проведення очної ставки передбачає «ефект присутності», коли обвинуваченому треба давати показання у присутності особи, яка знає дійсні обставини події, що відбулася. Допитувані впливають один на одного своїм авторитетом, вольовими якостями, життєвим досвідом. Однак такий вплив може бути й негативним, коли авторитет недобросовісного учасника (який може мати злочинний характер) впливає на добросовісного. Складні психологічні стосунки можуть виникати при очній ставці потерпілого і обвинуваченого. Якщо є симптоми нестійкості потерпілого, очну ставку проводити не слід.

Тактика очної ставки має певну специфіку, яка пов'язана з розширеним складом її учасників; ускладненим інформаційним обміном; сильним психологічним впливом учасників очної ставки один на одного; зниженням рівня прогнозу слідчого; можливістю зміни показань; підвищеним ступенем тактичного ризику.

Перехресний допит є специфічним видом судового допиту. У судовому засіданні правом ставити запитання наділені суддя, прокурор, захисник, експерти, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники, а також підсудні та потерпілі. Допит є перехресним тільки тоді, коли до нього включаються рівноправні учасники кримінально-процесуальної діяльності. Кожний учасник судового розгляду має право ставити допитуваному додаткові запитання для з'ясування чи доповнення відповідей, які були надані на запитання інших осіб.

На перехресному допиті можуть бути допитані усі учасники процесу (підсудні, свідки, потерпілі, цивільні позивачі та цивільні відповідачі, а також експерти), які допитуються у судовому засіданні. Такий допит справляє сильний вплив на психіку допитуваного. Він передбачає одночасний допит кількома учасниками процесу однієї особи відносно одних й тих самих обставин. Особлива роль у перехресному допиті належить суду, який повинен виконувати регулятивну функцію.

Перехресний допит збільшує небезпеку виникнення навіювання. Це пов'язано з постановкою однотипних запитань, повторюванням однакових запитань кілька разів, різною тактикою допитуючих.

Розділ 3

Фіксація ходу та результатів допиту

Основним засобом фіксації ходу і результатів допиту є протокол (ст. 104 КПК України).

Протокол допиту складається з трьох частин:

1) **вступної**, яка повинна містити відомості про:

- місце та час проведення допиту;
- особу, яка проводить допит (прізвище, ім'я, по батькові, посада);
- при допиті свідка і потерпілого – відмітку про попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань (тільки свідка) і за дачу неправдивих показань, що підтверджується підписом допитуваного;
- всіх осіб, які присутні під час проведення допиту (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання);
- інформацію про те, що особи, які беруть участь у допиті, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні допиту, умови та порядок їх використання;

2) **описової**, яка повинна містити:

- відомості, викладені під час вільної розповіді допитуваного;
- поставлені допитуваному питання та його відповіді;

3) **заключної**, яка повинна містити відомості про:

- спосіб ознайомлення учасників допиту зі змістом протоколу;
- зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників допиту;
- підписи учасників допиту.

Допитуваному, коли він про це просить, може бути надана можливість особисто написати свої показання в присутності слідчого, про що зазначається в протоколі.

У ході допиту особа може за власним бажанням або за пропозицією слідчого виконати ті або інші креслення, схеми, плани, малюнки, що пояснюють його показання. Ці документи, засвідчені підписами допитуваного і слідчого, залучаються до протоколу.

По закінченні допиту, перед підписанням протоколу учасникам допиту надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Кожна сторінка протоколу підписується допитуваним і особами, які були присутні при допиті.

Зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні допиту. Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні допиту, відмовляється підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності – понятих.

Рішення про фіксацію допиту за допомогою технічних засобів приймає особа, яка проводить допит. За клопотанням учасників допиту застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим.

Про застосування технічних засобів фіксування допиту заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у допиті.[18,с.160].

Додатками до протоколу допиту можуть бути:

- аудіо-, відеозапис допиту;
- фототаблиці, схеми та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки по курсовій роботі можна сказати, що допит є найбільш поширеним способом отримання доказів. У той же час допит – одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини.

Мета допиту полягає в отриманні повних і об'єктивно відображуючих дійсність показань. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться – доказами.

Процесуальний порядок допиту регламентується нормами КПК України, дотримання яких є обов'язковим. Недотримання процесуальних правил проведення допиту є порушенням закону і тягне за собою недійсність проведеної дії та недопустимість отриманих показань як джерела доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / О.О. Алексеев, В.К. Весельський, В.В. Пясковський. – К. : „Центр учбової літератури”, 2013. - 278 с.
2. Бастрькин А.И. Криминалистика. Техника, тактика и методика расследования преступлений. Научно-практическое пособие / Бастрькин А.И. - С-ГЖ: Орел, 2008. - 480 с.
3. Жижина М.В. Предмет криминалистики: история развития и современные представления / МВ. Жижина // Эксперт-криминалист. - М: Юрист, 2011 - № 2. - С. 2-5.
4. Зеленецький В.С. Дослідче провадження про вчинений злочин: наук.-практ. посібник / Зеленецький В.С. - Х. : Право, 2009. - 118 с.
5. Ищенко Е.Л. Криминалистика: учебник / ЕЛ. Ищенко, А.А. Топорков; под ред. ЕЛ. Ищенко. [изд. 2-е, испр. и доп.]. - М.: Юридическая фирма "Контракт", "Инфра-М", 2005. - 404 с.
6. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посібник / [В.Ю. Шепітько, В.-. Коновалова, В.А. Журавель та ін.]; за ред. В.Ю. Шештька. - Х.: Одісей, 2009. - 960 с.
7. Когутич Криміналістика: курс лекцій / Когутич П. - К.: Атіка, 2008. - 888 с
8. Комаров И.М. Криминалистические операции досудебного производства в системе криминалистики / Комаров И.М. - М.: Юрлитинформ, 2010. - 256 с.
9. Коновалов С.И. Актуальные проблемы теории и методологии криминалистики: монография / Коновалов С.И. - Ростов-на-Дону: ДЮИ, 2010. - 158 с.
10. Криминалистика : ученик для студентів вузів / Под. ред. А.В. Волынского, В.П. Лаврова. - [2-е изд. перераб. и доп.]. - М. : ЮНИ-ТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. - 943 с.

- 11.Криміналістика. Полный курс : [учебник для вузов] / Подобщ. ред. А.Г. Филипова. - [5-е изд., перераб. и доп]. - М. : ИздательствоЮрайт, 2013. - 855 с.
- 12.Криміналістика: інформаційні технології доказування : [учебник для вузов] / А.И. Баянов, Т.М. Дмитренко, В.А. Жбанков и др. ; [под ред. В.Я. Колдина]. - М. : Зерцало, 2007. - 752 с.
- 13.Криміналістика : навч. посіб. / Благуца Р.І. [та ін.] ; за заг. ред. Є.В. Пряхіна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. - Л. : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. - 539 с.
- 14.Криміналістика: навч.-практ. посіб. / О.А. Борідько, С.В. Діденко, В.В. Літвін, В.В. Логінова, К.В. Парасочкіна. - Херсон: Херсон. міськдрук., 2010. - 269 с.
- 15.Криміналістика: питання і відповіді: навч. посіб. / А.В. Кофанов, -Л. Ко-билянський, Я.В. Кузьмічов, Ж.В. Удовенко, С.В. Хільченко; Нац. акад. внутр. справ. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 279 с.
- 16.Криміналістика: підручник В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін.. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544с.
17. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинів : курс лекцій / [В.К. Весельський, А.В. Іщенко, В.С. Кузьмічов, Д.Б. Сергеева, Ю.М. Черноус]. - К. : ХмЦНП, 2011. - 178 с.
- 18.Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. - К. : Юстиніан, 2012. - 1224 с.
- 19.Руководство по расследованию преступлений. Научно-практическое пособие / [Аверьянова Т.В., Баев -Я., Григорьев В.Н, Гриненко А.В. и др.]; отв. ред.: Гриненко А.В. - [2-е изд., пересмотр. и доп.] - М.: Норма, 2008. - 768 с.
- 20.Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник / Салтевський М.В. - К.: Кондор, 2008 - 594 с.

21. Чурилов С.Н. Методика расследования преступления: общие положения / С.Н. Чурилов. - М.: Юстицинформ, 2009. - 232 с.
22. Шевчук В.М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія В.М. Шевчук. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2013. – 440с.
23. Шеремет А.П. Криміналістика: навч. посібник для студ. вищих навч. закл./ А.П. Шеремет. - Чернівці : Наші книги, 2008. - 440 с.
24. Яблоков Н.П. Криминалистика: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности "Юриспруденция"/ Н.П. Яблоков: Моск. гос. ун-т им. М.В.Ломоносова, юрид. фак. [3-е изд., перераб. и доп.]. - М.: ЛексЭст, 2006. - 373 с.